

**การพัฒนาการบริหารจัดการกลุ่มมุสลิม
ผู้ผลิตตังเมกรอบ บ้านน้ำเขียว
ตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดตราด**

**Development Administration of Muslim Community Producing
Tung-may Dessert In Ban Nam Chiew Tumbol Nam Chiew
Amphur Lam-Ngob Trat Province**

*ดร.ณัฐพล ชุมวรฐายี**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนา
กลุ่มมุสลิมผู้ผลิตตังเมกรอบ บ้านน้ำเขียวให้มี
องค์ความรู้เรื่องการบริหารจัดการกลุ่มการดำเนิน
ธุรกิจการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตและการตลาดและ
2) พัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ตังเมกรอบ ของ
กลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเขียวให้เข้าสู่มาตรฐานการคัดสรรสุ
ยุดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย และตรงกับความ
ต้องการของตลาด แบบแผนการวิจัยเป็นการวิจัยเชิง
ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ สมาชิก
กลุ่มมุสลิมผู้ผลิตตังเมกรอบบ้านน้ำเขียว จำนวน 24 คน
เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเกต และหลักเกณฑ์
การคัดสรรสุยุดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ซึ่งจัด
ทำโดยกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และ
แผนงานการยกระดับผลิตภัณฑ์ตามเกณฑ์มาตรฐาน
การคัดสรรสุยุดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี
2552 กลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเขียว (กลุ่ม ก.ไก่ ตังเมกรอบ)
ตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดตราด วิเคราะห์

ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา จากการพิจารณาผลการ
ดำเนินงานเทียบกับเกณฑ์และตัวบ่งชี้ความสำเร็จ

ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกกลุ่มมีความรู้เรื่อง
การบริหารจัดการกลุ่ม การดำเนินธุรกิจการเชื่อมโยง
เครือข่ายการผลิตและการตลาด พิจารณาจากการ
ปรับปรุงระบบการวางแผน มีการจัดองค์การที่เหมาะสม
มีการปรับปรุงระบบบัญชี มีการเชื่อมโยงกับกลุ่ม
ธุรกิจอื่น และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในการพัฒนา
และปรับปรุงผลิตภัณฑ์ และสามารถยกระดับผลิตภัณฑ์
ของกลุ่มให้อยู่ในระดับ 4 ดาวได้ โดยรายการที่บ่งชี้
ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน คือ 1) ได้มีการ
พัฒนาบรรจุภัณฑ์ โดยปรับปรุงแบบของบรรจุภัณฑ์
ให้ตรงตามเกณฑ์มาตรฐานกำหนด 2) มีการจัดทำสื่อ
แสดงเรื่องราวของบรรจุภัณฑ์สำหรับแนบติดกับกล่อง
ขนมตังเมกรอบ และ 3) มีการจัดทำบัญชีตามรูปแบบ
ที่ได้รับการอบรม

*ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ ผลิตภัณฑ์ชุมชน กลุ่มธุรกิจชุมชน เครือข่ายการผลิต

Abstract

The purposes of this research were to 1) Develop Muslim Community producing Tung-may Dessert in Ban Nam Chiew to have body of knowledge in community's enterprise administration in order to link the network of production and marketing and 2) Develop product and packaging of Tung-may Dessert in Ban Nam Chiew produced by Muslim Community to reach OTOP Product Champion Selection Standard and conforming to the market demand. Population of this participatory action research were 24 members of Muslim Community producing Tung-may Dessert in Ban Nam Chiew. Instruments were Observation form and Criteria of OPC: OTOP Product Champion Selection regulated by Community Development Department, Ministry of Interior as well as Product Upgrading Plan of Muslim Community in Ban Nam Chiew (Gor Gai Tung-may Grob Group) Tumbol Nam Chiew Amphur Lam-Ngob Trat Province according to Criteria of OPC: OTOP Product Champion Selection 2009. Analysis by considering the performance against the criteria and indicators of success. Results revealed that Members of Muslim Community in Ban Nam Chiew had the knowledge of Group administration Link the network of production and marketing. Considering in improving plan system aspect, there were Well organized Accounting system improvement Linking to other enterprises

Continuing to develop and improve product and Able to upgrade community product to the Star level of 4. Indicators shown development in this project were 1) Packaging development according to the criteria of OPC Standard: 2) Release media or information to describe the story of package attached to Tung-may Dessert Box: and 3) Accounting record in the pattern which had been trained.

Keywords: Management, Community Product, Community Business, Production Network

บทนำ

รัฐบาลได้มีนโยบายเพิ่มประสิทธิภาพให้แต่ละชุมชนสามารถใช้ทรัพยากร และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาสินค้าโดยรัฐพร้อมที่จะสนับสนุนให้ชุมชนเข้าถึงแหล่งความรู้ใหม่ แหล่งเงินทุน และพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารและการตลาด เพื่อการเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในและต่างประเทศ การยกระดับผลิตภัณฑ์ OTOP จะสามารถเสริมสร้างคุณค่าของผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับแก่บุคคลทั่วไป จนสามารถใช้เป็นแหล่งสร้างรายได้ และความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ชุมชนบ้านน้ำเขียว หมู่ที่ 3 ตำบลน้ำเขียว อำเภอลำลูกเกด จังหวัดตราด อยู่ห่างจากตัวจังหวัดตราด ประมาณ 8 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร 323 กิโลเมตร ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนน้ำเขียว มีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ การประมง การทำสวนยางพารา และทำสวนผลไม้ มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม รวมทั้งมีภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านอาหาร ที่ขึ้นชื่อของจังหวัดตราด และเป็นเอกลักษณ์ของตำบลน้ำเขียว คือ “ขนมตังเมกรอบ” ซึ่งเป็นอาหารหวานที่ได้จากการคิดค้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้าน

ในพื้นที่หมู่บ้านน้ำเขียว ตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมทอง จังหวัดตราด ได้มีการจัดตั้งกลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเขียวขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำขนมตังเมกรอบ “ตังเมกรอบ” มีรูปร่างคล้ายแท่งไม้แห้ง สีน้ำตาลอ่อน เป็นขนมหวาน สำหรับทานเล่น รสชาติหวานมัน กรอบอร่อย ได้แพร่เข้ามาจังหวัดตราดประมาณ 60 ปี มาแล้ว และมีการพลิกแพลงวิธีการทำต่าง ๆ แตกต่างไปจากที่อื่น ๆ จนเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเป็นที่ยอมรับของจังหวัดตราด และการสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้แก่คนในชุมชน ทั้งนี้ การก่อตั้งกลุ่มได้เริ่มตั้งแต่ปี 2535 และมีการขยายเครือข่ายสมาชิกจากจำนวน 10 คน เพิ่มขึ้นเป็น 24 คนในปัจจุบัน โดยได้มีการดำเนินการผลิตขนมตังเมกรอบ เป็นผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวของกลุ่ม ในปี 2547 กลุ่มได้จัดส่งผลิตภัณฑ์ตังเมกรอบเข้าร่วมโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ผลการประเมินพบว่าผ่านเกณฑ์ได้ระดับ 4 ดาว จากนั้นต่อมาในปี 2549 กลุ่มได้จัดส่งผลิตภัณฑ์เข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง แต่พบว่าผลการประเมินผลิตภัณฑ์มีคุณภาพลดลง ผ่านเกณฑ์มาตรฐานเพียงระดับ 3 ดาวเท่านั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาบริบทของชุมชน กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำขนมตังเมกรอบ ปัญหาอุปสรรคของกลุ่มตังเมกรอบ และการยกระดับผลิตภัณฑ์ ตามเกณฑ์มาตรฐานการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี 2552 เพื่อพัฒนาศักยภาพกลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเขียวแบบมีส่วนร่วมระหว่างคณะนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร และแกนนำในชุมชน ให้บรรลุเกณฑ์มาตรฐานสูงกว่าระดับ 3 ดาวตามเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมทอง จังหวัดตราด ให้เป็นที่ยอมรับแก่บุคคลทั่วไป จนสามารถใช้เป็นแหล่งสร้างรายได้ที่ดี และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนากลุ่มมุสลิมผู้ผลิตตังเมกรอบบ้านน้ำเขียวให้มีความรู้เรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม การดำเนินธุรกิจการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตและการตลาด
2. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ตังเมกรอบของกลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเขียวให้เข้าสู่มาตรฐานการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย และตรงกับความต้องการของตลาด

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเขียว (ก.ไก่ ตังเมกรอบ) 103 หมู่ 3 ตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมทอง จังหวัดตราด จำนวน 24 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาสภาพของกลุ่มด้านการบริหารจัดการ การดำเนินกิจกรรม การพัฒนากลุ่ม และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจการของกลุ่ม และการพัฒนาผลิตภัณฑ์

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการดำเนินการวิจัย ดำเนินการระหว่างเดือนตุลาคม 2551 – เมษายน 2552

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการของวิจัย ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการกลุ่มมุสลิมผู้ผลิตตังเมกรอบบ้านน้ำเขียว อำเภอแหลมทอง จังหวัดตราด ได้ดำเนินการวิจัยในลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยมีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอน ดังนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มมุสลิมผู้ผลิตตังเมกรอบบ้านน้ำเขียว หมู่ที่ 3 ตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมทอง จังหวัดตราด จำนวน 24 คน

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. ระยะเตรียมการวิจัย

1.1 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลผลิตภัณฑ์ชุมชนจากฐานข้อมูลสินค้า OTOP ในจังหวัดตราด และได้เลือกพื้นที่ อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด เป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากมีกลุ่มผู้ผลิตสินค้าที่ยังไม่ได้มาตรฐานในระดับ 4-5 ดาวอยู่จำนวนหนึ่ง จึงไปพบกับผู้นำชุมชนผู้ผลิตสินค้าชุมชน เพื่อสำรวจสภาพปัญหาการดำเนินงานผลิตสินค้าของชุมชนที่ยังไม่ได้มาตรฐาน ด้วยการแนะนำตัวเองและคณะนักศึกษาคือเป็นผู้ช่วยนักวิจัยแจ้งวัตถุประสงค์ของคณะผู้วิจัยที่ต้องการจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นและเป็นการบริการทางวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ในฐานะที่มาจัดการศึกษาในพื้นที่จังหวัดตราด และเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ให้มีความเข้มแข็งโดยการนำกระบวนการวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมาช่วยพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ให้มีคุณภาพผ่านเกณฑ์การประเมินตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ของทางราชการต่อไป

1.2 สำรวจชุมชน

เป็นขั้นตอนการศึกษาข้อมูลที่เป็นบริบทของชุมชน อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด ได้แก่

ลักษณะทางกายภาพ และแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ภายในชุมชน รวมถึงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง โดยใช้แบบสัมภาษณ์ การสังเกต สมุดบันทึก และถ่ายภาพสถานที่ต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาข้อมูลจากเอกสารหลักฐานจากหน่วยงานราชการหรือจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง และหาข้อมูลการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพที่มีการผลิตสินค้าจากชุมชน หรือ กลุ่มผลิตสินค้า OTOP ที่ผ่านการประเมินตามเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ในระดับ 3 ดาว ขึ้นไป

1.3 การคัดเลือกชุมชน

ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย ศึกษาข้อมูลผลิตภัณฑ์ภายใต้โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP: One Tambol One Product) ในพื้นที่อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด ที่ผ่านการประเมินตามเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ในระดับ 3 ดาวขึ้นไป และพิจารณาคัดเลือกชุมชนที่จะดำเนินการวิจัย จากการศึกษาข้อมูลผลิตภัณฑ์ภายใต้โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในพื้นที่อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด พบว่ามีผู้ประกอบการเพื่อดำเนินการผลิตผลิตภัณฑ์ภายใต้โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP: One Tambol One Product) จำนวน 4 ราย ดังนี้

ตารางที่ 1 รายชื่อผู้ประกอบการและผลิตภัณฑ์ชุมชน อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด

ลำดับที่	ชื่อผู้ประกอบการ	ผลิตภัณฑ์	ผลิตภัณฑ์ที่ส่งเข้าคัดสรร	ระดับดาว	
				2547	2549
1	นายอำนาจ เจริญศิลป์	วัสดุไม้ไผ่	วัสดุไม้ไผ่	-	★★★★
2	กลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเชี่ยว	ตั้งเมกรอบ	ตั้งเมกรอบ	★★★★	★★★
3	กลุ่มจักสานออบใบจากน้ำเชี่ยว	งอบใบจาก งอบที่ระลึก	งอบใบจาก	★★★★	★★★★
4	ร้านนำผลพานิช	กะปิ น้ำพริกกุ้งปนทรงเครื่อง ขนมปั้นลืปล้า	ขนมปั้นลืปล้า		★★★★

จากตารางที่ 1 พบว่า มีผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการประเมินตามเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ในระดับ 3 ดาว รวม 3 ผลิตภัณฑ์ / ผู้ประกอบการ ประกอบด้วย

กลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเชี่ยว	ผลิตภัณฑ์ ดังเมกรอบ
กลุ่มจักสานออบใบจากน้ำเชี่ยว	ผลิตภัณฑ์ จอบใบจาก
ร้านนำผลพานิช	ผลิตภัณฑ์ ขนมปั้นสิบไส้ปลา

การเปรียบเทียบกลุ่มที่มีผลิตภัณฑ์ระดับ 3 ดาว

เมื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกันทั้ง 3 กลุ่ม โดยใช้องค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ ความจำเป็นเร่งด่วน วิธีการดำเนินการ แนวโน้มการแก้ปัญหาหรือความยากง่ายในการแก้ปัญหา การให้ความร่วมมือของชุมชน และประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งสังเคราะห์จากตารางการตัดสินใจ (Multi-variable Decision) และเกณฑ์การพิจารณา เพื่อคัดเลือกให้เหลือ 1 กลุ่ม สำหรับการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ให้บรรลุเป้าหมาย 4 ดาว หรือ 5 ดาว ในปี 2552 มีผลการวิเคราะห์ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบกลุ่มที่มีผลิตภัณฑ์ระดับ 3 ดาว

องค์ประกอบการพิจารณา	ความจำเป็นเร่งด่วน		วิธีดำเนินการ		ความยากง่ายในการแก้ไข		ความร่วมมือของชุมชน		ประโยชน์ส่วนรวม		คะแนนรวม
	คะแนน ระดับ	น้ำหนัก 2	คะแนน ระดับ	น้ำหนัก 2	คะแนน ระดับ	น้ำหนัก 4	คะแนน ระดับ	น้ำหนัก 4	คะแนน ระดับ	น้ำหนัก 3	
กลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเชี่ยว	4	8	4	8	3	12	4	16	5	15	59
กลุ่มจักสานออบใบจากน้ำเชี่ยว	4	8	4	8	2	8	3	12	5	15	51
ร้านนำผลพานิช	4	8	5	10	2	8	1	4	2	6	36

จากการวิเคราะห์และให้คะแนนตามเกณฑ์การพิจารณาข้างต้นพบว่า กลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเชี่ยว ซึ่งดำเนินการผลิตดังเมกรอบ เป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ได้คะแนนสูงสุด เป็นกลุ่มที่ควรได้รับการพัฒนาเพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์เป็นอันดับแรก โดยมีข้อมูลสนับสนุนที่สำคัญ คือ กลุ่มดังกล่าวมีเยาวชนอายุ 18-24 ปี มีส่วนร่วมถึงร้อยละ 33 และเป็นกลุ่มที่มีปัญหาที่ไม่ซับซ้อนสามารถพัฒนาได้ในระยะสั้น ซึ่งแตกต่างจากสองกลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มที่เป็นแม่บ้านเป็นหลักไม่มีเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม และร้านนำผลพานิชเป็นธุรกิจเอกชนที่มีใช้การดำเนินการรูปแบบกลุ่ม

ดังนั้น ผู้วิจัย จึงเลือก “กลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเชี่ยว” ในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

2. ระยะดำเนินการวิจัย

2.1 การศึกษาข้อมูลของกลุ่ม

จากการศึกษาข้อมูลกลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเชี่ยว มีดังต่อไปนี้

- 1) ที่ตั้งกลุ่ม สภาพโดยทั่วไปของชุมชนที่
ตั้งกลุ่ม : ที่ตั้งกลุ่ม : 103 ซอยเทศบาล 4 ถนนตราด –
แหลมออบ ตำบลน้ำเชี่ยว อำเภอแหลมออบ จังหวัดตราด
ประธานกลุ่ม : นางสาวปรีดา ถนอมวงษ์

ผู้ประสานงาน : นางสาวปรีดา ถนอมวงษ์
และ นายโชติวิทย์ ถนอมวงษ์

สภาพโดยทั่วไปของชุมชนที่ตั้งกลุ่ม : หมู่ 3
บ้านน้ำเขียว ตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัด
ตราด มีประชากรในหมู่บ้านประมาณ 850 คน ส่วน
ใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ประกอบอาชีพ รับจ้าง ค้าขาย
ประมง และเกษตรกรรม จุดเด่นของหมู่บ้าน คือ มีการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในชุมชน ทำให้สินค้าชุมชนมี
กรอบเป็นของฝากที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว

2.2 การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน

ใช้การอภิปรายถกปัญหา (Dialogue)
เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน แกนนำกลุ่ม
ทั้งที่เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนระดับบุคคลและระดับ
กลุ่มบุคคล เพื่อเป็นการประเมินปัญหาและความ
ต้องการของกลุ่ม พร้อมกับการประเมินความเป็น
ไปได้ในด้านทรัพยากร (Resource Assessment) ที่
มีอยู่ในชุมชน ทั้งที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรธรรมชาติเพื่อที่จะนำ
ทรัพยากรมาใช้ในการกำหนดแผนเพื่อการจัดโครงการ
ต่อไป โดยการวิเคราะห์สถานการณ์ของกลุ่ม ด้วยเทคนิค
SWOT เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ
อุปสรรค เพื่อนำข้อมูลไปกำหนดแนวทางการแก้ปัญหา
และพัฒนาต่อไป

2.3 เกณฑ์การพิจารณา ผลิตภัณฑ์ชุมชน

ผู้วิจัยใช้หลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย (OPC: OTOP
Product Champion) ซึ่งจัดทำโดยกรมการพัฒนา
ชุมชน กระทรวงมหาดไทย ประกอบด้วยองค์ประกอบ
3 ส่วน ได้แก่

ส่วน ก หลักเกณฑ์การพิจารณาด้านผลิตภัณฑ์
และความเข้มแข็งของชุมชน (30 คะแนน)

- 1) ด้านการผลิต
- 2) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์
- 3) ด้านความเข้มแข็งของชุมชน

ส่วน ข หลักเกณฑ์การพิจารณาด้านความเป็น
ไปได้ทางการตลาด (30 คะแนน)

- 1) ด้านการตลาด
- 2) ด้านเรื่องราวของตำนานผลิตภัณฑ์

(Story of Product)

ส่วน ค หลักเกณฑ์การพิจารณาด้านคุณภาพ
ผลิตภัณฑ์ (40 คะแนน)

1) การตรวจสอบ/วิเคราะห์คุณภาพตาม
ประเภทผลิตภัณฑ์

คะแนนรวม 100 คะแนน ซึ่งได้นำมากำหนด
กรอบในการจัดระดับผลิตภัณฑ์ออกเป็น 5 ระดับ
ตามค่าคะแนน ดังนี้

- 1 ดาว ⇨ ต่ำกว่า 50 คะแนน
- 2 ดาว ⇨ 50 – 69 คะแนน
- 3 ดาว ⇨ 70 – 79 คะแนน
- 4 ดาว ⇨ 80 – 89 คะแนน
- 5 ดาว ⇨ ตั้งแต่ 90 คะแนนขึ้นไป

2.4 การพิจารณาความเหมาะสมและ ความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหา

ใช้เกณฑ์การจัดลำดับความสำคัญ
ของปัญหาเพื่อคัดเลือกปัญหาที่จะดำเนินการแก้ไข
ภายในระยะเวลาที่กำหนดโดยการให้ค่าคะแนนตาม
เกณฑ์ซึ่งเน้นความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหา

ตารางที่ 3 น้าหนักการจัดลำดับความสำคัญ

ประเด็นปัญหา	ขนาด (น้ำหนัก 2)	ความรุนแรง (น้ำหนัก 1)	ความยากง่าย ในการแก้ไข ปัญหา (น้ำหนัก 3)	ความร่วมมือ ของชุมชน (น้ำหนัก 3)	ผลกระทบ ในระยะยาว (น้ำหนัก 1)
--------------	---------------------	---------------------------	---	--	-------------------------------------

2.5 การกำหนดแผนงาน กิจกรรมการ ดำเนินการ

ผู้วิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย และแกนนำกลุ่ม
ร่วมกันวางแผน เพื่อกำหนดแนวทางแก้ไขปัญา ซึ่ง
ประกอบด้วยกิจกรรมดำเนินการ ระยะเวลาดำเนินการ
ผู้รับผิดชอบ งบประมาณ ในแต่ละกิจกรรม ภายใน
ระยะเวลาที่กำหนด

2.6 การกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ

ในการกำหนดกิจกรรมแต่ละกิจกรรม
ผู้วิจัยและกลุ่มร่วมกันกำหนดตัวชี้วัดตามเกณฑ์
มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.)

3. ระยะการติดตามและประเมินผล

เมื่อสมาชิกได้ดำเนินการตามกิจกรรมที่
กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการ

การประเมินผลตามตัวชี้วัด

ภายหลังการดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน
โครงการผู้วิจัยจะร่วมกันประเมินผลตามเกณฑ์การ
คัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี
พ.ศ.2552 (OTOP Product Champion) วิเคราะห์
ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา จากการพิจารณาผลการ
ดำเนินงานเทียบกับเกณฑ์และตัวบ่งชี้ความสำเร็จ

สรุปผลการวิจัย

ระยะที่ 1 การเตรียมการ ในการศึกษาบริบท
ของชุมชน พบว่า ชุมชนน้ำเขียว อำเภอแหลมทอง จังหวัด
ตราด อยู่ห่างจากตัวจังหวัดตราดประมาณ 8 กิโลเมตร

อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ 323 กิโลเมตร สามารถเดินทาง
มาได้โดยใช้เส้นทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 3148
เป็นเส้นทางผ่านกลางชุมชนเป็นระยะทางประมาณ
1.50 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 14.15 ตารางกิโลเมตร
มีคลองน้ำเขียวไหลผ่านกลางชุมชน ลงสู่อ่าวไทย ที่
บ้านปากคลองน้ำเขียว ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง
จังหวัดตราด ประชาชนนับถือศาสนาพุทธและอิสลาม
ในสัดส่วนใกล้เคียงกัน อาชีพหลักของชาวชุมชน
น้ำเขียว คือ ประมง เกษตรกรรม รับจ้าง มีการรวม
กลุ่มเพื่อผลิตตั้งเมกรอบ จำนวน 1 กลุ่ม

ระยะที่ 2 การดำเนินงาน เมื่อคัดเลือกกลุ่ม
มุสลิมบ้านน้ำเขียว เป็นพื้นที่ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการกลุ่มมุสลิมผู้ผลิตตั้งเม
กรอบ บ้านน้ำเขียว ตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมทอง
จังหวัดตราด แล้ว ผู้วิจัยและคณะนักศึกษได้ค้นหา
ปัญหาของกลุ่มโดยอาศัยข้อมูลจากผลประเมินโดย
ใช้หลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่ง
ผลิตภัณฑ์ไทย (OPC: OTOP Product Champion)
และการสัมภาษณ์ข้อมูลแกนนำกลุ่มพบว่า ได้ปัญหาที่
จะต้องดำเนินการแก้ไข 3 ลำดับ คือ

- 1) บรรจุภัณฑ์ไม่เหมาะสม
- 2) ไม่มีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับตัวผลิตภัณฑ์
- 3) ไม่มีการจัดทำบัญชีของกลุ่ม

หลังจากนั้นได้นำปัญหาเข้าสู่กระบวนการ
วางแผนแก้ไข และดำเนินการตามแผนที่วางไว้ ในช่วง
ระหว่างเดือนตุลาคม 2551 – เดือนเมษายน 2552 สรุป
ได้ดังนี้

ตารางที่ 4 สรุปผลการดำเนินงาน

สภาพปัญหา	แนวทางแก้ไข	ผลการดำเนินงาน
1. ลักษณะบรรจุภัณฑ์ไม่เหมาะสม	- ผลักดันการสนับสนุนงบประมาณแก่กลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเขียว เพื่อใช้ในการจัดทำ/จัดหาบรรจุภัณฑ์ชนิดกล่องสำเร็จรูป - ร่วมออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมสำหรับผลิตภัณฑ์	- กลุ่มได้รับการสนับสนุนงบประมาณ 30,000 บาท เพื่อใช้ในการจัดทำบรรจุภัณฑ์ โดยปรับรูปแบบของบรรจุภัณฑ์ให้ตรงตามเกณฑ์มาตรฐานกำหนด
2. ไม่มีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์	- จัดหาข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วยประวัติความเป็นมา คุณค่าทางโภชนาการ และวิธีบริโภคเพื่อลดปัญหาสุขภาพ - จัดทำเอกสารแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์นำเสนอในรูปแบบเอกสาร	- มีการจัดทำสื่อแสดงเรื่องราวของบรรจุภัณฑ์สำหรับแนบติดกับกล่องขนม เป็นตัวอย่างจำนวน 10 ชุด โดยกลุ่มจะใช้งบประมาณของกลุ่มในการผลิตสื่อต่อไป
3. ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีของกลุ่ม	- อบรมการจัดทำบัญชีกลุ่ม - ติดตาม/ประเมินผลการจัดทำบัญชีกลุ่มหลังการอบรม 1 เดือน	- มีการจัดทำบัญชี ตามรูปแบบที่ได้รับการอบรม

ระยะที่ 3 การติดตามและประเมินผล

ประเด็นที่ 1 ผลการประเมิน เรื่อง มีความรู้เรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม การดำเนินธุรกิจการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตและการตลาด อยู่ในเกณฑ์น่าพอใจ โดยพิจารณาจากประเด็นต่อไปนี้

1. การวางแผน (Planning) สมาชิกกลุ่มได้ใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการผลิตและจัดจำหน่ายสินค้าโดยนำความรู้เรื่องปัจจัยการผลิต การคิดต้นทุน กำไร และช่องทางการตลาด เพื่อป้องกันความเสี่ยงต่อการขาดทุน และมีการปรับแผนการป้องกันหนี้สูญ เพิ่มเติมจากเดิม

2. การจัดองค์การ (Organizing) กลุ่มมีการจัดโครงสร้างการบริหารที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงลักษณะงานของกลุ่มซึ่งเป็นองค์กรธุรกิจชุมชนเป็นหลัก โดยคำนึงถึงโครงสร้างที่เหมาะสมกับการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และมีการจัดทีมงานตามความชำนาญทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. การปรับปรุงระบบบัญชี (Accounting) จากบัญชีที่ทำอย่างง่าย เป็นบัญชีที่เป็นระบบมากขึ้นสามารถตรวจสอบรายการค่าใช้จ่าย และงบประมาณในการดำเนินงานได้เป็นปัจจุบัน ตามหลักการทำบัญชีที่ได้รับความรู้เพิ่มเติมมา ซึ่งในระยะแรกยังต้องได้รับความปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องที่ยังไม่ชัดเจนอยู่บ้าง

4. การเชื่อมโยงกับกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ในตำบลน้ำเขียว (Networking) เช่น กลุ่มทำหมวกใบจาก กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มเกษตรกรชาวสวนผลไม้ โดยรับสินค้าจากกลุ่มดังกล่าวมาจำหน่าย เชื่อมโยงกับกลุ่มอาชีพตำบลอื่น ๆ ในจังหวัดตราด และจังหวัดใกล้เคียง โดยนำสินค้าแลกเปลี่ยนกันจำหน่าย เช่น น้ำปลา กะปิ หูเหียนทอด ข้าวกล้องเพื่อสุขภาพ น้ำมันเหลือง เครื่องดื่มผลไม้ ผลไม้แปรรูป เป็นต้น

5. สมาชิกกลุ่มมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Continuing) และมีความมุ่งมั่น ที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมรอบ ให้อยู่ในระดับ 4 ดาว ภายในปี 2553 ซึ่ง

รายละเอียดปรากฏในแผนงานการยกระดับผลิตภัณฑ์ตามเกณฑ์มาตรฐานการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี 2552

ประเด็นที่ 2 จากการติดตามผลการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของกลุ่ม พบว่า สามารถพัฒนาศักยภาพของกลุ่มและยกระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้อยู่ในระดับ 4 ดาวได้ โดยรายการที่บ่งชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน คือ 1) ได้มีการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ โดยปรับรูปแบบของบรรจุภัณฑ์ให้ตรงตามเกณฑ์มาตรฐานกำหนด 2) มีการจัดทำสื่อแสดงเรื่องราวของบรรจุภัณฑ์สำหรับแนบติดกับกล่องขนมตั้งเมกรอบ และ 3) มีการจัดทำบัญชีตามรูปแบบที่ได้รับการอบรม

อภิปรายผล

จากผลการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการกลุ่มมุสลิมผู้ผลิตตั้งเมกรอบบ้านน้ำเขียว พบว่า กลุ่มผู้ผลิต ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยรวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถดำเนินการร่วมกันพัฒนาจนบรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะมีปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดความสำเร็จอยู่หลายปัจจัย ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในกลุ่ม ได้แก่ ความเข้มแข็งของกลุ่ม และแกนนำกลุ่ม ทำให้กลุ่มเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และการพัฒนากลุ่มสามารถดำเนินการแบบมีส่วนร่วม การยอมรับผลการประเมินกลุ่มก่อนการพัฒนา ซึ่งก่อให้เกิดการยอมรับการพัฒนา รวมถึงการให้ความร่วมมือในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ สำหรับปัจจัยภายนอกกลุ่ม ได้แก่ การให้ความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานเกษตรอำเภอแหลมฉบัง และเทศบาลตำบลน้ำเขียว ซึ่งตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาชุมชน และพยายามหาช่องทางที่เหมาะสมในการสนับสนุนการพัฒนาชุมชน นโยบายภาครัฐที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน โดยไม่ขัดต่อระเบียบวิธีการใช้จ่ายงบประมาณ และยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดตราด และการพัฒนา

กลุ่มที่ดำเนินการแบบ “มีส่วนร่วม” ระหว่างกลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเขียว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ผู้วิจัยและคณะนักศึกษา ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมค้นหาปัญหา การวางแผนแก้ไขปัญหา การดำเนินการตามแผน และการประเมินผลหลังการพัฒนา ซึ่งนับว่าเป็นหัวใจสำคัญที่ผลักดันให้กลุ่มสามารถพัฒนาตนเองได้ นอกจากนี้ การดำเนินการพัฒนาดังกล่าวจึงสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับองค์การชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ระบุว่า “รัฐและประชาชนมีหน้าที่ต้องแก้ปัญหาาร่วมกัน” เพื่อให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ ตลอดจนสามารถแก้ปัญหาของตนเองให้ได้มากที่สุด โดยการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีใช่อรับความช่วยเหลือจากรัฐบาล แต่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนจะเป็นจริงและเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องอาศัยการรวมกลุ่มดังกล่าวที่ว่า “ไม่มีกลุ่ม ไม่มีการพัฒนาชุมชน” ในด้านการมีส่วนร่วมนั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Oakley and Marsden (1984: 75) ที่กล่าวว่า เป็นกระบวนการทำงานเบื้องล่างขึ้นไป (Bottom-up) ซึ่งเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง เกิดขึ้นจากการร่วมกันค้นหาปัญหา และระดมความคิดเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน กระบวนการที่มีประชาชนเป็นผู้เริ่มต้น รัฐจะถูกลดบทบาทลงเหลือเป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลหรือสนับสนุนตามความต้องการของชุมชน และสอดคล้องกับแนวคิดของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2528: 25) ที่กล่าวว่ากระบวนการมีส่วนร่วมจะมีประสิทธิภาพนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเฉพาะปัจเจกชนเท่านั้น หากแต่จะต้องมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มภายในชุมชน เพื่อทำหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละคนให้ได้ ประโยชน์สูงสุด และเพื่อสร้างพลังการแก้ปัญหาของชุมชน และการที่กลุ่มมีความเข้มแข็งมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มยุรี บุญริ้ว ที่ศึกษาเรื่องการประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจชุมชนตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์: กรณีศึกษา กลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่ว่าองค์กรธุรกิจชุมชน มีผลการดำเนินงานโดยรวมอยู่ในระดับสูงเกินกว่าครึ่ง คิด

เป็นร้อยละ 66.7 แสดงถึงความเข้มแข็งของชุมชน เกาะเกร็ดว่าค่อนข้างมีความเข้มแข็งค่อนข้างสูง สามารถพึ่งตนเองได้ในทางธุรกิจ เนื่องจากการระดมทุนมาจากของสมาชิกกลุ่มเอง และการสร้างผลกำไรและรายได้เป็นที่พอใจของสมาชิกกลุ่มเกือบทุกคน

ดังนั้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดตราด โดยกลุ่มมุสลิมบ้านน้ำเขียว จึงประสบผลสำเร็จได้โดยสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น และนอกจากนี้จากกระบวนการดำเนินการโดยอาศัยกระบวนการทัศน์ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงเป็นโอกาสสำคัญที่จะส่งผลให้กระบวนการพัฒนากลุ่มสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 รัฐบาลควรกำหนดมาตรการเพื่อเชื่อมโยงระหว่างระดับดาวตามเกณฑ์มาตรฐานการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย กับการเลือกบริโภคของผู้บริโภค เพื่อเป็นการเผยแพร่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ให้ผู้บริโภคเข้าใจ และสร้างแรงจูงใจแก่กลุ่มแม่บ้านในการยกระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ซึ่งจะต้องมีต้นทุนการผลิตสูงกว่าผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกันที่ไม่เข้าร่วมโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย

1.2 การกำหนดเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ควรมีการจัดแบ่งมาตรฐานผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับศักยภาพของกลุ่มที่จะสามารถดำเนินการได้ เช่น การส่งสินค้าออกจำหน่ายต่างประเทศ เป็นต้น ซึ่งบางกลุ่มอาจไม่มีช่องทาง/โอกาสที่จะสามารถส่งออกผลิตภัณฑ์ได้

1.3 กรณีไม่สามารถแบ่งมาตรฐานผลิตภัณฑ์ออกเป็นระดับได้ อาจใช้วิธีการปรับลดค่าคะแนนในบางประเด็น ที่มีโอกาสเป็นไปได้ยาก เพื่อสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม เช่น เกณฑ์ด้านการจัดทำบัญชี ซึ่งมีวิธีการค่อนข้างยุ่งยากสำหรับประชาชนทั่วไป การส่งสินค้าออกจำหน่ายต่างประเทศ ซึ่งมีโอกาสเป็นไปได้ยาก เป็นต้น

1.4 ในระดับจังหวัด ควรมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้กว้างขวางมากขึ้น นอกจากการวางจำหน่ายในโอกาสสำคัญต่าง ๆ เช่น การบูรณาการเข้ากับระบบการศึกษาของโรงเรียน การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชน เพื่อให้ประชาชนและเยาวชน ได้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น

1.5 รัฐบาลควรให้การสนับสนุนด้านการตลาดแก่กลุ่ม OTOP รวมถึงการจัดวางระบบเครดิตให้แก่กลุ่ม เพื่อลดปัญหาหนี้สูญ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้หลายกลุ่ม

2. ข้อเสนอแนะเชิงการนำไปใช้

2.1 ควรมีการติดตามผลการพัฒนากลุ่มอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกรณีการจัดทำบัญชีของกลุ่ม ซึ่งชาวบ้านยังไม่มี ความชำนาญ

2.2 ควรมีการติดตามผลด้านการสนับสนุนกลุ่มจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ภายหลังการได้รับฟังสภาพปัญหาของกลุ่ม

2.3 ควรมีการประเมินผลโดยผู้บริโภค เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ทั้งด้านรูปลักษณ์ บรรจุภัณฑ์ รสชาติ เอกสารแสดงเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ หรืออื่น ๆ ที่ปรากฏแก่ผู้บริโภค เพื่อนำมาประกอบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อไป

บรรณานุกรม

- กมล สูดประเสริฐ. (2537). **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ เอ็น พี.
- กรมการพัฒนาชุมชน, สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชน. (2552). **แนวทางและหลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี พ.ศ.2552**. กรุงเทพฯ: บีทีเอสเพรส จำกัด.
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.” **วารสารสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์**, (กรกฎาคม-ธันวาคม).
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2552, มกราคม). **โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์**. (ออนไลน์). สืบค้นจาก: <http://th.wikipedia.org> (2552, มกราคม 10).
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2528). **ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย**. (หน่วยที่ 2 ชุดปัญหาการพัฒนาชนบทไทย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2531). **รวมบทความการวิจัยเชิงคุณภาพ**. (อัดสำเนา).
- Kemmis, S. and McTaggart, R. (1988). **The Action Research Planner**. Melbourne: Deakin University Press.